

4. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3-х т. – Т.1 / Д. І. Яворницький. – К. : Наук. думка, 1990. – 582 с.
5. Іванчук Р. Журавлиний крик : роман / Роман Іванчук. – К. : ТАСТ-М, 2001. – 384 с. – (Історія України в романах).
6. Грибовський В. В. Петро Калнишевський / В. В. Грибовський. – К. : Вид. ПП Н. Брехуненко, 2007. – 72 с.
7. Слабошпицький М. Ф. З голосу нашої Клію (події і люди української історії) / М. Ф. Слабошпицький. – К. : Фірма «Довіра», 1993. – 255 с.

Ласкавая Юлія. Личность последнего кошевого Запорожской Сечи Петра Калнышевского в устном народном творчестве. Стаття посвящена виявленню особностей зображення складного і противоречивого образу П. Калнышевского в устном народном творчестве. Последний кошевой атаман Запорожской Сечи Петр Калнышевский оставил заметный и яркий след в истории Украины. Изображение его личности в полной мере реализуется в художественной литературе. Отношение к нему является чрезвычайно полярным – от резкого осуждения к абсолютному возвеличиванию. С целью анализа жизненного пути атамана в статье приводятся цитаты из романа Р. Иванчука «Журавлиный крик», которые в полной мере раскрывают особенности характера П. Калнышевского и те исторические события, которые повлияли на его судьбу. Также отмечается, что эта историческая фигура упоминается не только в романах, но и в песнях, легендах, преданиях. В качестве примеров, упомянутых в статье, выступают легенда, записанная М. Слабошпицьким, и переводы деда Денежного и деда Матрапаса, записанные Я. Новицьким. Несмотря на эти примеры, проблема описания жизни П. Калнышевского, а также его деятельности стоит достаточно остро. Все произведения описывают лишь первые годы жизни атамана и падение Запорожской Сечи. Поэтому стоит отметить важность раскрытия сложности этого образа, имеющегося дуализма, которые позволили бы достаточно широко раскрыть личность Петра Калнышевского в народном устно-поэтическом творчестве.

Ключевые слова: образ, последний кошевой, устное народное творчество, легенда, казак, историческое прошлое.

Laskavaya Julia. Last Koshevoi of OF Zaporizhzhya Sich Petro Kalnyshevsky in the Oral Folklore. The article is devoted to revealing features the image of a complex and contradictory person P. Kalnyshevsky in oral folk art. Last ataman of Zaporizhzhya Sich Peter Kalnyshevsky left visible and bright trace in the history of Ukraine. The image of his personality is fully realized in the literature. Attitude to this person is extremely polar – from a sharp condemnation to the absolute exaltation. To analyze the way of ataman's life article quotes from the novel by R. Ivanchuk «Crane cry», which fully disclose the particular nature of P. Kalnyshevsky those historical events that influenced his fate. It was also noted that this historical figure is mentioned not only in novels but also in songs, legends. Examples mentioned in the article are the legend recorded by M. Slaboshpytsky and stories that were told by greybeards Denezhnyy and Matrapas, and recorded by J. Nowickiy. Despite these examples, the problem of describing the life of P. Kalnyshevsky and his activities is quite acute. All the works describe only the first years of ataman's life and the falling of Zaporizhzhya Sich. Therefore, it is worth noting the importance of the disclosure of the complexity of the image, the existing dualism, which would widely disclose the identity of Peter Kalnyshevsky in the oral folk-poetic art.

Key words: image, the last koshevoi, folklore, legend, Cossack, historical past.

Стаття надійшла до редколегії
24.10.2015 р.

УДК 801.633:821.161.2

Оксана Любімова

Силабічні форми у творчості східноукраїнських поетів 90-х років ХІХ ст.

У статті розглянуто східноукраїнську поезію у зрізі метрики та ритміки. У сегменті монорозмірного складочисельного віршування превалювали 14-складовики, 6-складовики та 8-складові форми. Поміж різномірних форм домінували коломийковий 14-складовик зі схемою 8, 6, 8, 6 та 13-складовий силабічний вірш із двома варіантами схем – 8, 5, 8, 5 та 7, 6, 7, 6. Поети також вдалися до нерівноскладових непорядкованих силабічних віршів.

Ключові слова: версифікація, силабіка, метрика, ритм, віршовий розмір, клаузула.

Постановка наукової проблеми та її значення. 90-ті роки XIX ст. стали продовженням великого, зрілого етапу розвитку української поезії. Цей період прикметний неабияким досягненням вітчизняних митців у сфері літературної діяльності. Еволюція українського поетичного слова позначилася не лише на кількісному зростанні творів, а й на досконалих їх формах і новому звучанні.

В останнє десятиріччя окресленого століття на Східній Україні працювали на поетичному ґрунті Леся Українка, П. Куліш, М. Старицький, Дніпрова Чайка, Олена Пчілка, В. Самійленко, О. Кониський, Б. Грінченко, Л. Глібов, І. Манжура, К. Білиловський, В. Мова-Лиманський, М. Чернявський, Я. Щоголів, Одарка Романова, А. Бобенко, Я. Жарко, Г. Кернеренко, М. Кононенко. На поетичну стежину ступили П. Грабовський (збірки «Пролісок» (1894), «З півночі» (1896), «Кобза» (1898)), М. Вороний («Ліричні поезії» (1911), «В саяві мрій» (1913)), А. Кримський («Пальмове гілля. Екзотичні поезії (1898 – 1901)» (1901)), І. Стешенко («Хуторні сонети» (1899), «Степові мотиви» (1901)), М. Кузьменко («Дозвілля», 1899).

Розгляд поетичних творів цілого пласту митців окремого періоду щодо метрики та ритміки, систематизація й узагальнення одержаних даних увиразнюють загальну картину віршованих форм української поезії позаминулого століття як важливого складника поетики та дають можливість побачити весь спектр вітчизняної версифікації 90-х років XIX ст.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Про українське віршування кінця XIX ст. писали Г. Сидоренко [21], Н. Костенко [19], Б. Бунчук [15; 16; 17] та інші науковці. Однак літературознавці вивчали або окремі віршові форми цього періоду, або версифікацію найбільших поетів зазначеного часу. Спеціальний розгляд віршування цілого пласту письменників окремого періоду доповнив би наші знання про українську версифікацію XIX ст. як важливу складову частину поетики. Тому потрібно розглянути все складочисельне віршування цілої плеяди авторів окресленого часового відтинку.

Мета статті – дослідити всі поетичні твори означеного періоду, написані авторами Східної України, у зрізі метрики та ритміки, з'ясувати особливості розвитку української версифікації 90-х років та виявити типологічні риси основних розмірів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Попри превалювання силабо-тоніки в поетичній продукції східноукраїнських авторів 90-х років (91 % усіх творів зазначеного періоду), складочисельне віршування (8,2 %) представлено великим розмаїттям використаних силабічних розмірів.

У сфері силабічного віршотворення «левова» частка належить різнорозмірним поезіям – 71 %, монорозмірні тексти становлять 22,7 % усіх силабічних віршів. Серед різнорозмірних творів превалюють урегульовані різноскладовики – 95,6 %, нерегульованих мало – 4,3 %.

Детальніше розглянемо аспект силабічних форм у творчості поетів.

Найчастіше до складочисельного віршування звертався М. Кузьменко – 47,5 % усіх творів автора 90-х років. 33,3 % силабічних текстів фіксуємо в поетичному доробку В. Мови; по 28,5 % зазначених поезій засвідчено у творчості Дніпрові Чайки та А. Бобенка; 25 % – у Г. Кернеренка; 16,6 % – у М. Вороного; 14,2 % – в О. Кониського, 14 % – у П. Куліша. У решти авторів частка силабіки не перевищує 7 %. Не використали силабічних форм у своєму поетичному активі 90-х років М. Старицький, А. Кримський, К. Білиловський, І. Стешенко, М. Кононенко.

В окреслене десятиліття серед силабічних розмірів перше місце за вживанням посідає коломийковий 14-складовик зі схемою (8+6)×2, його частка становить 32 % монорозмірних і 7,2 % усіх силабічних творів.

До 14-складовика зверталися Я. Щоголів (у цей період автор застосував лише названий розмір – 100 % усіх силабічних творів поета), О. Кониський (50 %), Г. Кернеренко (33,3 %), П. Куліш (10 %). Рядки з цезуровим поділом 4+4 у 8-складових групах переважно витримуються. Усі коломийкові твори авторів здебільшого з парним жіночим римуванням (AA) і відзначаються високим рівнем хореїзації рядків. Наприклад, у вірші О. Кониського «Знявся вітер і на сході море почорніло...» (1898) хореїзовані рядки становлять 100 %. У поезії Г. Кернеренка «Ранок у полі» хореїзація версів сягає 85 %, у вірші «Певному другу» (90-ті) – 75 %. У середньому хореїзація в 14-складовику східноукраїнських поетів 90-х років становить 83 %. Наведемо початок твору Г. Кернеренка «Ранок у полі»:

3-за гайочків зелененьких сонце виринає,   uuu||uu||uuuu
На листочках росу чисту гріє й освіщає [6, с. 5]. uu||uu||uuuu

Друге місце за вживанням належить 6-складовому силабічному віршеві зі схемою 6, 6, 6, 6, частка якого становить 27,3 % монорозмірних і 6,2 % усіх силабічних творів десятиліття. Фіксуємо його в поетичному активі Я. Жарка (50 % усіх силабічних текстів автора), Б. Грінченка (40 %), П. Грабовського (14,2 %), М. Кузьменка (7 %).

6-складовики східноукраїнських авторів характеризуються парокситонними клаузулами, за винятком однієї поезії М. Чернявського «Наші села» (1897), у якій спостерігаємо лише окситонні закінчення. Окрім того, у вірші рівень хореїзації рядків становить 96,4 %. Високий процент хореїзованих рядків фіксуємо також у творі Я. Жарка «Рибалка» (1890) – 87 % та у вірші М. Кузьменка «Вареник» (1898) – 64 %, а у 8-рядковій мініатюрі Б. Грінченка «На вбогому – лати...» (1898) частка хореїзації становить лише 37,5 %. Наведемо першу строфу твору Я. Жарка «Рибалка»:

Утомився вітер	UUUUUU	6
Чорні хмари гнати	UUUUUU	6
Край синього моря	UUUUUU	6
Ліг одпочивати [5, с. 15].	UUUUUU	6

Доволі тонізованим 6-складовим силабічним віршем із ритмом двостопового амфібрахія укладено твір М. Кузьменка «Велика наука» (90-ті) та казку Б. Грінченка «Сирітка» (1892). У першій поезії рівень тонізації становить 67,3 %, у другій – 44 %.

Третій за вживанням розмір – народнопісенний 8-складовик, ним витримано 13,6 % монорозмірних і 3,1% усіх силабічних віршів поетів аналізованого періоду. 8-складовий вірш апробували Дніпрова Чайка (50 % усіх силабічних віршів поетеси), Я. Жарко (50 %, 1 вірш), А. Бобенко (25 %) та М. Кузьменко (3,4 %).

Панівним залишається «традиційний» цезуровий поділ піввіршів зі схемою 4+4, однак фіксуємо й поділ 5+3, 3+5 і 2+6. Наприклад, у поезії Дніпрової Чайки «Весна» (1893) піввірші поділяються так: 4+4 – 84 %, 3+5 – 10 %, 5+3 – 4 %, 2+6 – 2%. Рівень хореїзації рядків становить 44 %. Високий процент хореїзації версів спостерігаємо у 8-складовику Я. Жарка «Три соколи» (1890) – 91 %, у творі М. Кузьменка «Глитаєві» (90-ті) – 66,6 %. Усереднений відсоток хореїзованих рядків у 8-складовику становить 70,3 %.

Для прикладу наведемо першу строфу вірша М. Кузьменка «Глитаєві»:

Піймай вітра – не піймаєш,	UUUUUUUU	8 (4+4)
Вгадай думки – не вгадаєш,	UUUUUUUU	8 (4+4)
Злічи зорі – і не злічиш,	UUUUUUUU	8 (4+4)
Спини землю – і не спиниш [7, с. 36].	UUUUUUUU	8 (4+4)

«Кольцовський» 5-складовик представлений творами М. Чернявського «Ой зів'яла я...» (1895) та Г. Кернеренка «Менинний подарунок» (90-ті роки). Цей розмір становить 9 % монорозмірних і 2 % усіх силабічних поезій означеного періоду. Обидва твори відзначаються «правильним» ритмом. Наведемо першу строфу «Менинного подарунка»:

Голова моя	UUUUU	5
Ходє ходором:	UUUUU	5
Не привичная	UUUUU	5
Довго думати [6, с. 22].	UUUUU	5

Поезії, будова рядків яких досить близька до дольникового вірша, це – 10-складовики зі схемою 5+5. Частка таких творів, як і попередній розмір, сягає 9 % монорозмірних і 2 % силабічних текстів. До них зверталися М. Вороний у пісні «Молдавській» (тема народна) (1898) і П. Грабовський у поезіях «Сироти» та «До сестроньки» (90-ті роки). У всіх творах здебільшого витримано цезуровий поділ піввіршів зі схемою 5+5, однак у пісні М. Вороного три рядки (10 %) укладено 11-складовим силабічним віршем зі схемою 6+5. У названих 10-складовиках відчувається тенденція до тонізації з дактилічним ритмом. Так, частка рядків 4-іктного дольника на дактилічній основі у вірші П. Грабовського «До сестроньки» становить 57 %, у творі М. Вороного – 46,6 %, у «Сиротах» – 22,2 %. У поезіях усі клаузули жіночі. Такі тонізовані 10-складові силабічні вірші апробували східно-

українські автори в попередньому десятилітті (П. Залозний, Леся Українка, Олена Пчілка, Б. Грінченко та О. Романова) [20].

9-складовий силабічний вірш із цезуровим поділом (4+5)×2 (4,5 % монорозмірних й 1 % усіх силабічних творів) характерний для поезії П. Куліша «Ганні Барвінок – до її совершенства». 9-складовик, але зі схемою 5+4, використала у 80-ті роки Одарка Романова у «Пісні» (1887). Окрім того, у цьому творі помітною є тонізація рядків за дольником принципом із виразно відчутною тенденцією до дактилізації (Д4 цу 1). Вірш П. Куліша дещо відмінний від «Пісні» – у ньому майже не відчувається дактилічного ритму. Наведемо початок поетового твору:

Ой у мене чоловік добрий, –	UUUU UUUU
Пошли, Боже, йому вік довгий!	UUUU UUUU
Я молода п'ю та гуляю,	UUUU UUUU
Я весела гадки не маю [8, с. 40].	UUUU UUUU

13-складовий силабічний вірш зі схемою (7+6)×2 становить 4,5 % монорозмірних та 1 % усіх силабічних структур періоду й притаманний поезії Л. Глібова «Хто сестра і брат?» (1891). Твір характеризується парним римуванням (AA).

Різномірні поезії становлять 71 % усіх силабічних структур періоду. Серед них превалюють урегульовані різноскладові твори, частка яких – 95,5 %, а на нерегульовані різноскладовики припадає 4,3 % усіх силабічних нерівноскладових текстів.

Традиційно переважає коломийковий 14-складовик зі схемою 8, 6, 8, 6. Процент використання цього розміру поетами – 62,3 % різномірних віршів і 44,3 % усіх силабічних творів десятиліття. Названий розмір апробували на своєму поетичному ґрунті більшість східноукраїнських авторів.

Найчастіше до 14-складовика зверталися А. Бобенко (75 % усіх силабічних творів автора 90-х років), П. Куліш (60 %), Б. Грінченко (60 %), М. Кузьменко (48,2 %), Г. Кернеренко (44,4 %), Л. Глібов (37,5 %), П. Грабовський (28,6 %). У поетичному активі решти авторів (О. Кониський, В. Мова, І. Манжура, В. Самійленко, М. Чернявський) згадану форму простежуємо один або два рази.

Для низки творів, витриманих у річці коломийкового 14-складовика, характерний високий рівень хореїзації рядків. Так, у поезії М. Чернявського «Дума старого дворянина» (1895) він становить 98,2 %, а у вірші «Не боюсь я поговору...» (1893) сягає 100 %. Подібне спостерігаємо й у творах Б. Грінченка. Наприклад, у поезії «Крюк, велика птиця» (1891) частка хореїзації рядків становить 83 %, у творі «Дурень думкою багатіє» (1892) – 92 %, у казці «Сірко» (1890) – 96 %. Доволі хореїзовані два 14-складовики П. Грабовського – «Заспів» (85 %) та «Пісня» (100 %) (обидва – 90-ті роки). 89,5 % хореїзованих рядків фіксуємо у вірші В. Мови «Заповіт заслання» (1890). Доволі хореїзовані 14-складові структури П. Куліша: за даними Б. Бунчука, середній відсоток хореїзації у них – 91 %.

Значно менший цей показник в 14-складовиках Л. Глібова: 67,5 % («Розмова», 1890), 59 % («Ярмарок», 1890), 51 % («Перекотиполе», 1891). Невисокий відсоток хореїзації і в коломийкових віршах Г. Кернеренка: 58 % («До дівчини»), 56 % («Два питання»), 50 % («До пташки») (усі – 90-ті роки), А. Бобенка: 61 % («Закувала зима люта...», 1891), О. Кониського: 41,6 % («Не рад би я, моя люба...», 1891), І. Манжури: 50 % («На Купала», 1891), М. Кузьменка: 60 % («Капости»), 56 % («Счастіє»), 50 % («Моє бажання зарученим»), 41,6 % («Дитячий сон», усі вірші – 90-ті роки).

Усереднений відсоток хореїзації рядків у 14-складовику східноукраїнських поетів – 69,5 %.

Поміж окресленого розміру виділяється поезія Г. Кернеренка «До дівчини». Твір написано 14-складовиком у «новому» варіанті схеми – 4, 4, 6, 4, 4, 6. Можливо, розривом у рядку послугувала внутрішня рима, й автор спробував відтворити леонін. У поезії всі клаузули жіночі. Римування – ААВССВ. Наведемо першу строфу вірша:

Твій видочок,	UUUU
Мов садочок	UUUU
З весни зеленіє;	UUUUUU
Хто не гляне,	UUUU
Всяк загляне,	UUUU
Глядить та радіє [6, с. 16].	UUUUUU

13-складовик із двома варіантами схем – 8, 5, 8, 5 та 7, 6, 7, 6 становить 8,7 % різнорозмірних і 6,2 % усіх силабічних текстів періоду. Перший різновид 13-складовика використали П. Грабовський (28,6 % силабічних творів автора, два вірші), Л. Глібов (25 %, два вірші) та М. Вороной (33,3 %, один вірш). Цікаво те, що названий розмір в окреслене десятиліття застосували лише ті поети, котрі надавали перевагу силабо-тоніці.

У 13-складовиках зі схемою 8, 5, 8, 5, поети переважно витримували симетрію 4+4 у 8-складовій частині, інколи траплялися рядки з цезуровим поділом 3+5. Рівень хореїзації у творах високий. Так, у «Журбі» П. Грабовського він сягає 83 %, а в поезії «До соловейка» (обидві – 90-ті роки) – 90 %. 100 % хореїзованих рядків фіксуємо у творі М. Вороного «Погляд» (1896). Деяко нижчий цей показник у віршах Л. Глібова: 73 % («Котилася тарілочка...», 1890) і 62 % («Під калиною», 1893). У середньому частка хореїзації рядків у 13-складовиках зі схемою 8, 5, 8, 5 становить 81,6 %. Наведемо першу строфу твору М. Вороного «Погляд»:

Погляд твій, мов промінь ясний	┐┐┐ ┐┐┐┐┐	8 (3+5)
Сонця навесні,	┐┐┐┐┐┐	5
Так голубить, пригріває	┐┐┐┐ ┐┐┐┐	8 (4+4)
Серденько мені [1, с. 107].	┐┐┐┐┐┐	5

13-складовий силабічний вірш зі схемою 7, 6, 7, 6 ліг в основу невеликого катренного твору П. Куліша «Оженився чепурний...». У семискладовій частині автор витримав цезуровий поділ 4 + 3.

12-складова силабічна будова творів притаманна для 4,3 % різнорозмірних і для 3 % усіх силабічних структур десятиліття. У цей період використано два варіанти врегульованого 12-складовика – 8, 4, 8, 4 і 9, 3, 9, 3. Перша схема характерна для вірша М. Кузьменка «Мати сина в колосочці...» (Карпенку-Карому, 90-ті роки) і для «Бурлацької» (1895) пісні М. Вороного. Рівень хореїзації рядків у першому творі становить 78 %, у другому – 79,5 %. Усереднений відсоток хореїзованих рядків у 12-складовику зі схемою 8, 4, 8, 4 – 78,8 %.

Цікаву форму силабічного вірша зі схемою 9, 3, 9, 3 подав у 90-ті роки М. Чернявський. Саме таку будову має його поезія «Ой помалу, мій милесенький...», написана 1898 року. У 9-складовій частині автор на 83,3 % витримав цезуровий поділ 4+5, 16,6 % таких рядків поділяються на 5+4. Рівень хореїзації версів у творі становить 95,8 %. Для прикладу наведемо першу строфу вірша:

Ой помалу, мій милесенький,	┐┐┐┐ ┐┐┐┐┐	9 (4+5)
Тихше грай,	┐┐┐┐	3
Мені серця, молодесенькій,	┐┐┐┐ ┐┐┐┐┐	9 (4+5)
Не вражай [13, с. 242].	┐┐┐┐	3

Наступну сходину посідають відразу три розміри, що становить по 3 % різнорозмірних і по 2 % усіх силабічних текстів. 15-складовик зі схемою 8, 7, 8, 7 апробував у своїй поетичній палітрі М. Кузьменко. Названий розмір характерний для поетових творів «На бесіді» та «П'ятак» (90-ті роки). У 8-складовій частині автор частіше зберігає цезуровий поділ 4+4. У першому вірші поділ навпіл характерний для 62,5 %, 5+3 – 25 %, 3+5 – 12,5 %. Рівень хореїзації рядків становить 68,7 %. У другому творі цезуровий поділ 4+4 притаманний 50 %, 5+3 – 25 %, 3+5 і 6+2 – по 12,5 %. Частка хореїзованих рядків сягає 75 %. Окрім того, у «П'ятакові» останній катрен укладено 8-складовим силабічним віршем із парним римування ААВВ.

До врегульованих різноскладовиків зі схемою 8, 8, 5, 8, 8, 5 зверталися Л. Глібов в алегоричному жарті «Квіткове весілля» (1893) та М. Кузьменко в шестирядковій мініатюрі «Жонатому» (90-ті роки). У 8-складовій частині рядки найчастіше поділяються навпіл – 4+4, рідше трапляються 5+3 чи 3+5. Рівень хореїзації версів у першому творі становить 76 %, у другому – 50 %. Таку будову силабічного вірша вже апробували у 80-ті роки І. Манжура та Г. Кернеренк, однак в означене десятиліття фіксуємо й інший варіант – із подовженою 5-складовою частиною на один склад. Схема силабічних різноскладовиків – 8, 8, 6, 8, 8, 6 – характерна для двох творів М. Кузьменка «Порада» та «Хто страшніше» (90-ті роки). Частка хореїзованих рядків в обох віршах майже однакова – відповідно, 71 % і 73 %. Римування – ААВССВ. Ось як виглядає перша строфа «Поради»:

Коли хочеш гарно жити	┐┐┐┐ ┐┐┐┐	8 (4+4)
Й на тім світі заслужити	┐┐┐┐ ┐┐┐┐	8 (4+4)

Не пекла, а раю,	U L U U L U	6
То я тобі, пане-брате,	U L U U L U L U	8 (4+4)
(Якщо хочеш про це знати)	U U L U U U L U	8 (4+4)
Слухай, що пораю... [7, с. 26].	L U U U L U	6

Подібну будову спостерігаємо в поезії П. Грабовського «Тяжко, гірко визирати...» (90-ті), що становить 1,4 % різнорозмірних й 1 % усіх силабічних текстів, однак тут немає одного 8-складового рядка. Так, схема цього силабічного вірша – 8, 6, 8, 8, 6. Частка хореїзації рядків – 73 %.

Решта силабічних урегульованих різноскладовиків трапляються лише спорадично та становить, як і попередній розмір, по 1,4 % різнорозмірних й 1 % усіх силабічних творів.

9-складовик зі схемою 5, 4, 5, 4 характерний для катренного восьмирядкового вірша П. Грабовського «Розпука крас...» (90-ті). У творі фіксуємо чергування парокситонних та окситонних співзвуч (AbAb). Рівень хореїзації рядків становить 62,5 %.

До різноскладового тонізованого силабічного вірша зі схемою 6, 5, 6, 5 в окреслене десятиліття звернувся М. Чернявський у поезії «Весняної ночі» (1898). У творі доволі відчувається анапестичний ритм. Рівень тонізації рядків An2 становить 100 %. Рядки An2 чергуються з рядками «кольцовського» 5-складовика (An2, 5, An2, 5). Саме таку трансформацію «кольцовського» 5-складовика застосувала у 80-ті роки Дніпрова Чайка («На лимані», 1886). Однак у вірші М. Чернявського є одна відмінність: дві останні строфи поезії – терцети, твір є своєрідним силабічним сонетино.

Силабічний різноскладовик зі схемою 8, 8, 8, 8, 8, 8, 4 подав М. Кузьменко у творі «Жіночі догожання» (90-ті). Поезію можна було б трактувати як 8-складовик, проте частка 8-складових рядків становить 72 %, а розпочинається вірш 10-складовиком зі схемою 6, 4, 6, 4 (16 %). 12 % припадає на 4-складові рядки. Рівень хореїзації становить 72 %.

Цікавий упорядкований різноскладовик апробував Л. Глібов у творі «Вередлива дівчина» (1890). У ньому рядки вибудовуються за схемою 6, 6, 8, 8, 5, 6, 6, 8, 8, 5. Частка хореїзації незначна – 55 %. Наведемо перший десятирядник вірша:

Була собі Галя,	U L U U L U	6
Дівчинонька-кряля,	U U L U L U	6
І багата, і вродлива,	U U L U U U L U	8 (4+4)
Тільки дуже вередлива, –	U U L U U U L U	8 (4+4)
Усякому зась.	U L U U L	5
Вона теє знала	U L L U L U	6
І скрізь щebetала,	U L U U L U	6
Як та пташка на просторі:	U U L U U U L U	8 (4+4)
– На те, – каже, – шука в морі,	U L L U L U L U	8 (4+4)
Щоб трусивсь карась [2, с. 161].	U U L U L	5

Упорядкований силабічний 12- і 14-складовий вірш із катренною схемою 6, 6, 8, 6 притаманний поезії П. Куліша «Серце моє тихе...».

Різноскладовик із чергуванням 11- й 8-складових рядків характерний для пісні Лесі Українки «За правду, браття, єднаймось щиро...». У поезії фіксуємо строфу зі схемою 10, 8, 10, 8.

Невпорядкована силабіка характерна для творів П. Куліша, Б. Грінченка та Дніпрові Чайки. Основу ритму поезії П. Куліша «Ода до Фортуни» становлять 8-складові рядки, значно менше – 6-, 12-, і 14-складових. Твір є своєрідною імітацією думового вірша. Подібна за будовою до попередньої є також «Дума про княгиню-кобзаря» (1890) Б. Грінченка, яка складається із семи частин. Поезія написана у формі української народної думи різнонаголошеними й різноскладовими рядками зі схемою 4–17. Найчастіше натрапляємо 7-, 10-, 12- і 13-складові рядки, менше – 4, 5, 8, 9-складові. Усі клаузули у творі жіночі. У вірші використано несистемне римування, фіксуємо потрійне – ААА, інколи парне АА, а також монориму – АААА. Наведемо початок «Думи...»:

Ой то не білий туман землю скрізь покриває,	14
А то князь молодий у похід виступає,	13
З військом рушає,	6

Турчина воювати,	7
Слави собі вояцької-молодецької залучати.	17
До своєї землі ще землі придбати [З, с. 149].	12

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, в окреслене десятиріччя східноукраїнські поети використали велику палітру силабічних розмірів. Серед монорозмірного складочисельного віршування домінували 14-складовики, 6-складовики та 8-складові форми; поміж різнорозмірних форм – коломиїковий 14-складовик та 13-складовий силабічний вірш. Поети також удалися до нерівноскладових невпорядкованих силабічних віршів.

Основні положення та висновки нашої розвідки увиразнюють загальну картину особливостей віршових форм української поезії останнього десятиріччя XIX ст. та слугують хорошим підґрунтям для подальшого дослідження вітчизняного віршування XIX ст.

Джерела та література

1. Вороний М. Вибрані поезії / М. Вороний ; [вступ. ст. О. І. Білецького]. – К. : Рад. письм., 1959. – 322 с.
2. Глібов Л. Твори / Л. Глібов ; [упоряд., підгот. текстів, вступ ст. та прим. Б. М. Гур'єва]. – К. : Держлітвидав України, 1962. – 586 с.
3. Грінченко Б. Твори : у 2 т. – Т. 1. / Б. Грінченко ; [упоряд. В. В. Яременка ; приміт. А. Г. Погрібного, В. В. Яременка ; вступ. ст. і ред. тому А. Г. Погрібний]. – К. : Наук. думка, 1990. – 640 с. : портр.
4. Дніпрова Чайка. Твори / Дніпрова Чайка ; [вступ. ст., упоряд. та прим. О. В. Килимника]. – К. : Держлітвидав УРСР, 1960. – 511 с. : портр.
5. Жарко Я. Балади та легенди / Я. Жарко. – Катеринодар : Друк. С. Казарова, 1913. – 25 с.
6. Кернеренко Г. В досужий час : лірна поезія / Грицько Кернеренко. – Х. : Тип. М. Ф. Зильберберга, 1896. – 60 с.
7. Кузьменко Н. Л. Дозвілля. 1888–1898 рр. : [поезії] / Н. Л. Кузьменко. – Катеринослав : Тов-во «Печатня С. П. Яковлева», 1899. – 93 с.
8. Куліш П. Твори : у 2 т. / Пантелеймон Куліш ; [ред. М. Д. Бернштейн]. – 2-ге вид. – К. : Наук. думка, 1998. – Т. 1 : Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади / [вступ. ст., упоряд. і прим. С. К. Нахліка]. – 1998. – 752 с. : портр.
Т. 2 : Поеми. Драматичні твори / [упоряд. і прим. В. М. Івашкова]. – 1998. – 768 с. : портр.
9. Манжура І. Твори / І. Манжура ; [упоряд. та прим. М. Д. Бернштейна]. – К. : Держлітвидав УРСР, 1961. – 429 с.
10. Перевесло : зб. віршів Андрія Бобенка / А. Бобенко ; [передм. М. К.]. – Одеса : Друк. Акційного Південно-Руського т-ва друкарської справи, 1913. – 82 с.
11. Старицький М. Твори : у 8 т. / Михайло Старицький ; [редкол. : М. Д. Бернштейн та ін., вступ. ст. М. П. Комишанченка]. – К. : Держлітвидав, 1963–1965. – Т. 1 : Поетичні твори / [ред. І. І. Пільгук ; прим. М. І. Дяченка]. – 1963. – 630 с.
12. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка ; Академія наук УРСР ; [редкол. : С. С. Шаблійовський (голова), М. Д. Бернштейн, М. О. Вишневська та ін.]. – К. : Наук. думка, 1975 – 1979. – Т. 1 : Поезії / [ред. А. А. Каспрук ; упоряд. та прим. Н. О. Вишневської]. – 1975. – 448 с.
13. Чернявський М. Ф. Поезії / М. Ф. Чернявський ; [упоряд., вступ. ст. і прим. О. Бабишкіна ; редкол. : М. П. Бажан та ін.]. – К. : Рад. письм., 1959. – 477 с. : портр.
14. Беззубов А. Пятистложник / А. Беззубов // Исследования по теории стиха. – Л. : Наука, 1978. – С. 104–117.
15. Бунчук Б. Віршування Івана Франка : монографія / Борис Бунчук ; [наук. ред. д-ра філол. наук, проф. Мельничук Б. І.] ; Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2000. – 308 с.
16. Бунчук Б. І. Еволюція віршування Пантелеймона Куліша : навч. посіб. / Б. І. Бунчук ; Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2002. – 58 с.
17. Бунчук Б. І. Віршування Михайла Старицького : навч. посіб. / Б. І. Бунчук ; Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2004. – 48 с.
18. Гаспаров М. Л. Очерк истории русского стиха. Метрика, ритмика, рифма, строфика / М. Л. Гаспаров. – М. : Наука, 1984. – 314 с.
19. Костенко Н. В. Українське віршування XX століття : навч. посіб. / Н. В. Костенко. – 2-ге вид. виправл. та доповн. – К. : Київ. ун-т, 2006. – 287 с.
20. Любімова О. Монорозмірні форми в силабіці східноукраїнських поетів 80-х років XIX століття (метрика і ритміка) / Оксана Любімова // Наук. вісн. Чернівец. нац. ун-ту ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Чернівец. нац. ун-т, 2011. – Вип. 547–548 : Слов'янська філологія. – С. 46–53.
21. Сидоренко Г. К. Від класичних нормативів до верлібру / Г. К. Сидоренко. – К. : Вища шк., 1980. – 182 с.

Любимова Оксана. Силлабические формы в творчестве восточнoукраинских поэтов 90-х годов XIX в. В статье рассмотрена восточнoукраинская поэзия с точки зрения метрики и ритмики. В 90-х годах XIX века поэты апробировали значительный пласт силлабических размеров. Среди моноразмерного силлабического стихосложения (22,7 % общего количества всех силлабических текстов периода) преобладали 14-сложники, 6-сложники и 8-сложные формы. Авторы применили также «кольцовский» пятисложник и 10-сложный силлабический стих. Единичными были попытки использования девятисложного строения стиха и 13-сложника. В сегменте разноразмерного силлабического стихосложения (71 % общего количества всех силлабических текстов периода) преобладали коломыйковский 14-сложник со схемой 8, 6, 8, 6 и 13-сложный силлабический стих с двумя вариантами схем – 8, 5, 8, 5 и 7, 6, 7, 6. Авторы использовали также 12-сложник со схемами 8, 4, 8, 4 и 9, 3, 9, 3; 15-сложник со схемой 8, 7, 8, 7 и 9-сложник со схемой 5, 4, 5, 4. Поэты применили также неравносложные неурегулированные силлабические стихи.

Ключевые слова: стихосложение, силлабика, метрика, ритм, стихотворный размер, клаузула.

Lyubimova Oksana. Syllabic Forms in Works of East Ukrainian Poets of 1890 s. The article deals with the East Ukrainian poetry in regards of metrics and rhythmic. The poets tested a vast array of syllabic metres over the mentioned decade. Metrical lines of fourteen, six and eight syllables dominated the segment of monometric syllabic-numerical structures (22,7 % of total amount of syllabic texts of the given time interval). The authors also resorted to «koltsovs'kyu» pentasyllabic structure and 10 syllable verse. There were isolated instances of verses with schemes of 9 and 13 syllables. Kolomykovyy 14 syllable verse with scheme of 8,6,8,6 and syllabic verse of 13 syllables with two patterns of the scheme – 8,5,8,5, and 7,6,7,6 dominated the segment of polymetric syllabic-numerical structures (71 % of total amount of syllabic texts of the given time interval). The authors also resorted to syllabic verse of 12 syllables with schemes of 8, 4, 8, 4 and 9, 3, 9, 3; 15 syllables with scheme 8, 7, 8, 7 and 9 syllables with schemes 5, 4, 5, 4. The poet also resorted to non-regulated polysyllable verses.

Key words: versification, syllabics, metrics, rhythm, metre, clause.

Стаття надійшла до редколегії
20.11.2015 р.

УДК 801.6/41 [801.6:821.161.2.,17"]:82.09.,19"

Валентин Мальцев

Українське віршування XVIII ст. в науковій рецепції Дмитра Чижевського

У статті розглянуто працю вченого з української діаспори Дмитра Чижевського «Українське літературне бароко». Зокрема, проаналізовано віршознавчі елементи цього дослідження (які стосуються здебільшого вітчизняного вірша XVIII ст.), уведено його припущення та твердження в контекст досягнень сучасного віршознавства.

Ключові слова: віршування, версифікація, Д. Чижевський, бароко, силабічний вірш, рима, Г. Сковорода.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дмитро Чижевський є, безсумнівно, однією з найбільш знакових постатей українського літературознавства XX ст. Його праці, на жаль, з'явилися в науковому обігу материкової України досить пізно: наприкінці XX – на початку XXI ст. (тоді як написані вони були ще в 40–70-х рр. минулого століття)¹. І навіть попри це, чимало його ідей та гіпотез залишаються актуальними й донині. Скажімо, уже в наш час, у 2003 р., О. Мишанич відзначив, що «з усіх існуючих періодизацій історії української літератури запропонована Чижевським найприйнятніша [...]. Тут можна щось уточнювати й доповнювати, але для суттєвих змін підстав немає» [10, с. 15].

© Мальцев В., 2015

¹ О. Мишанич іронічно писав про ключову працю Д. Чижевського – «Історію української літератури»: «Свого часу її “спопуляризували” радянські критики та літературознавці як “антинаукову”, “буржуазно-націоналістичну”, “антирадянську” тощо» [10, с. 13]. М. Наєнко наводить цікавий факт: один із найактивніших і найавторитетніших критиків «Історії...» Д. Чижевського О. Білецький «в усних розмовах (як згадують сучасники [...]) і в неофіційних ситуаціях [...] називав працю Д. Чижевського справжньою наукою і рекомендував її для опрацювання своїм аспірантам та окремим молодшим співробітникам Інституту літератури» [11, с. 10].